

Cezary Obracht-Prondzyński

Konferencja poświęcona dziejom chrześcijaństwa na Pomorzu

Acta Cassubiana 2, 439-442

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Cezary Obracht-Prondzyński

Konferencja poświęcona dziejom chrześcijaństwa na Pomorzu

Trudno sobie wyobrazić skomplikowane dzieje Pomorza bez uwzględniania problemów stosunków wyznaniowych panujących tu w przeciągu dziesięciu wieków od momentu ustanowienia chrześcijaństwa nad południowym brzegiem Bałtyku. Kończące się stulecie zmusza do podejmowania refleksji nad minionym czasem, także refleksji nad dramatycznymi niekiedy przeobrażeniami religijnymi, od których nie był wolny nasz region.

Na ten właśnie temat dyskutowano w dniach 16-17 listopada 2000 r. w Słupsku w Muzeum Pomorza Środkowego podczas dwudniowej sesji pt. *Dzieje chrześcijaństwa na Pomorzu*. Sesja, zorganizowana głównie siłami muzeum, we współpracy z Instytutem Kaszubskim, była bardzo bogata i intensywna. Wygłoszono w sumie siedemnaście referatów, a oprócz tego uczestnicy mogli zwiedzić dwie wystawy oraz wysłuchać znakomitego koncertu muzyki J. S. Bacha w kościele św. Jacka.

Obie wystawy tematycznie korespondowały z głównym obszarem zainteresowań uczestników konferencji. Pierwsza, ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Wągrowcu, nosiła tytuł *Tematy biblijne w sztuce ludowej i plastyce amatorskiej*. Druga wystawa wywołała duże poruszenie, po raz pierwszy pokazano bowiem znaczną część odrestaurowanych XVII-wiecznych malowideł z zabytkowego kościoła w Smołdzinie. Ciekawa była nie tylko tematyka, pochodzenie obrazów, ale także sposób ich prezentacji – uczestnicy konferen-

cji mieli okazję poznać z bliska warsztat pracy konserwatora zabytków, kolejne etapy żmudnej pracy nad przywróceniem dawnym obrazom ich pierwotnego piękna, wreszcie, dzięki katalogowi, mogli poznać trudności w ustalaniu proveniencji, warsztatu, a nawet tematyki poszczególnych dzieł. Tytuł wystawy *Spod zasłony przemalowań* dokładnie odpowiadał temu, co można było zobaczyć.

Jednak istotą konferencji były wygłaszane referaty i toczone wokół nich dyskusje. Pierwszy referat przedstawił prof. Leszek Moszyński z Instytutu Sławiastyki Uniwersytetu Gdańskiego. Mówił o przedchrześcijańskim Pomorzu, opierając się, jako językoznawca, głównie na materiale językowym – nazwach, wierzeniach, nielicznych przekazach źródłowych itd. Zaraz po nim początki chrześcijaństwa i kształtowanie się sieci parafialnej na Pomorzu Gdańskim zaprezentował prof. Wiesław Długokęcki z Instytutu Historii UG. Pomorzem Zachodnim w tym samym okresie zajęła się prof. Barbara Popielas-Szultka, zwracając uwagę na szczególną rolę męskich klasztorów cysterskich w umacnianiu chrześcijaństwa w tym regionie.

W pierwszym bloku referatów nieco inny charakter miało wystąpienie dr Jörga Hackmanna, który krytycznie omówił zarówno polską, jak i niemiecką historiografię poświęconą dziejom chrześcijaństwa na Pomorzu. Wskazywał na istniejące tu po obydwu stronach ograniczenia, brak wymiany doświadczeń, słabość dyskusji naukowych itd. Podkreślał, że w odniesieniu do dziejów religijnych Pomorza ani polska, ani niemiecka historiografia nie stworzyły nowoczesnego modelu badawczego.

W części popołudniowej referat mgr. Karola Walczaka z UAM w jakiejś mierze korespondował z referatem prof. Moszyńskiego. Mówił on bowiem o zaprowadzeniu chrześcijaństwa na Rugii, podkreślając przy tym znaczenie religii pogańskiej na tej wyspie, jej szerokie oddziaływanie i wysoki stopień rozwoju. Postawił przy tym tezę, że w zderzeniu z chrześcijaństwem oraz w obliczu zmian społecznych pogaństwo nie miało szans na stanie się w pełni efektywną religią państwową i musiało “przegrać” z chrześcijaństwem.

Następne trzy referaty w tym bloku związane były z problematyką sztuki sakralnej, co zrozumiałe, bowiem trudno sobie wyobrazić dzieje chrześcijaństwa bez sztuki, która była wyrazem uczuć religijnych i służyła w dawnych wiekach upowszechnianiu prawd wiary. Jako pierwszą próbę charakterystyki sztuki sakralnej na Pomorzu Środkowym w okresie średniowiecza przedstawiła dr Janina Kochanowska z Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Szczecinie. Korespondowały z tym kolejne dwa re-

feraty, poświęcone pomorskiej gotyckiej architekturze sakralnej (przedstawiły go mgr Kazimiera Kalita-Skwirzyńska z ośrodka szczecińskiego oraz mgr Wanda Szpilewska z MPŚ w Słupsku). O specyficznych zabytkach sakralnych, a mianowicie o przedstawieniach św. Anny Samotrzec, mówiła z kolei mgr Alicja Konarska, także z MPŚ.

Ostatnim referatem tego dnia był referat prof. Wojciecha Łysiaka z UAM, który mówił, opierając się na materiale źródłowym, o miejscach pielgrzymkowych na Pomorzu w okresie przed reformacją oraz o tradycji tych miejsc, która często trwała jeszcze długo po zaprowadzeniu reformacji.

Drugiego dnia referaty koncentrowały się na dziejach chrześcijaństwa w okresie nowożytnym i w czasach najnowszych. Jako pierwszy głos zabrał mgr Wojciech Sławiński z Muzeum Okręgowego w Toruniu i przedstawił miejsce Kościoła katolickiego w społeczeństwie Pomorza Gdańskiego w wiekach XVI do XVIII. Z kolei o sytuacji biskupstwa kamieńskiego w obliczu zmian wywołanych reformacją mówił prof. Zygmunt Szultka z Instytutu Historii PAN w Poznaniu. Przedstawił specyfikę prawną i administracyjną biskupstwa, jego zależność od władzy papieskiej, ale także rosnące uzależnienie od władzy książąt szczecińskich, czego właśnie skutkiem było bardzo szybkie zaprowadzenie formalne reformacji na tym terenie.

Po kilku wiekach wypierania katolicyzmu z terenów Pomorza Zachodniego zaczął się on odradzać w tym regionie w końcu XIX wieku, przede wszystkim pod wpływem procesów migracyjnych i osiedlania się tu coraz liczniejszej grupy robotników rolnych wyznania katolickiego. Proces ten szeroko przedstawił ks. prof. Lech Bończa-Bystrzycki z Politechniki Koszalińskiej, zwracając uwagę, że zawsze na tym terenie funkcjonowały parafie katolickie, przede wszystkim na południu Pomorza Zachodniego (Krajna Złotowska, okolice Wałcza i Czaplinka) oraz na wschodzie (ziemia bytowska i lęborska).

O specyficznym problemie stosunków "kościelno-kaszubskich" w XIX i XX wieku mówił prof. Józef Borzyszkowski z Uniwersytetu Gdańskiego. Podkreślał z jednej strony głębokie przywiązanie Kaszubów do spraw religii oraz do Kościoła katolickiego, a z drugiej wskazywał, z jakim dystansem Kościół ten odnosił się i nadal często odnosi się do aspiracji Kaszubów. Wyraża się to choćby niejednoznacznością opinii i stosunkiem władz kościelnych do wprowadzania języka kaszubskiego do liturgii.

Ostatnie dwa referaty dotyczyły okresu po 1945 r. Prof. Kazimierz Kozłowski z Archiwum Państwowego w Szczecinie w wyczerpujący sposób przedstawił źródła do dziejów Kościoła na Pomorzu po II wojnie światowej. Wska-

zywał na ogrom tych materiałów zgromadzonych w archiwach centralnych (szczególnie w AAN) oraz w archiwach państwowych w Szczecinie, Gdańsku, Koszalinie i Słupsku. Podkreślał, że różny jest stopień ich opracowania, a w związku z tym także dostępności dla badaczy. Przestrzegał przy tym przez nieostrożnym z nich korzystaniem. Są one bowiem najczęściej wytworem niechętnego Kościołowi aparatu politycznego i policyjnego, co wypaczało rzeczywisty obraz Kościoła, choć z drugiej strony doskonale obrazuje meandry polityki wobec Kościoła prowadzonej przez władze komunistyczne.

Korzystając z tych właśnie źródeł, swój referat przygotował dr Cezary Obracht-Prondzyński z Uniwersytetu Gdańskiego, mówiąc o roli Kościoła i wartości związanych z religią w życiu społeczności kaszubskiej po 1945 r. Podkreślał on, że ilekroć władze komunistyczne zajmowały się Kaszubami, zawsze podkreślały ich wyjątkową religijność. I odwrotnie – ilekroć pojawiały się problemy na linii państwo – Kościół, wskazywano na konsekwencje tegoż i odbiór w środowiskach kaszubskich.

Konferencja, której kierownictwo naukowe spoczywało w rękach prof. J. Borzyszkowskiego i ks. prof. L. Bończy-Bystrzyckiego, spotkała się z żywym zainteresowaniem, czego świadectwem była obecność na sali dużej grupy studentów i uczniów słupskich szkół średnich. Byli także pracownicy nauki, działacze regionalni, dziennikarze itd. O randze konferencji świadczy także fakt, że patronat objęli nad nią Marszałek Województwa Pomorskiego, Arcybiskupi Gdański i Szczeciński, Biskupi Koszalińsko-Kołobrzeski i Pelpliński, prezydent Słupska oraz Starosta Słupski.

Nie mogłaby się ona odbyć także bez wsparcia ze strony sponsorów, wśród których były następujące instytucje: Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Urząd Miejski w Słupsku, Starostwo Powiatowe Słupskie, Pomorska Agencja Rozwoju Regionalnego oraz PBK S.A. oddział w Słupsku.

W zgodnej opinii w pełni uwieńczeniem konferencji będzie publikacja wszystkich materiałów. Organizatorzy zobowiązali się, że książka trafi do rąk czytelników jeszcze w 2001 roku.